

Çeviri Eğitiminde Kavram Haritalarının Kullanımı

The Use of Concept Maps in Translator Training

Erdinç ASLAN¹

¹Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: E.A. 0000-0002-8484-1450

Corresponding author:

Erdinç ASLAN,
Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-mail: erdinc.aslan@marmara.edu.tr

Submitted: 21.08.2021

Revision Requested: 19.09.2021

Last Revision Received: 22.04.2022

Accepted: 23.05.2022

Citation: Aslan, E. (2022). Çeviri eğitiminde kavram haritalarının kullanımı. *Litera*, 32(2), 885-902. <https://doi.org/10.26650/LITERA2021-985648>

ÖZ

Yapılandırmacı öğretim yaklaşımının bir yansıması olarak eğitim hayatımıza giren kavram haritaları gerek bir öğretim materyali olarak gerekse bir ölçme değerlendirme aracı olarak okul öncesinden yükseköğretime kadar her seviyede birçok derste ve konuda kullanılmaktadır. Kavram haritaları, Ausubel (1968)'in anlamlı öğrenme modelinin temelini oluşturan, bilişsel yapının hiyerarşik olarak şekillendiği ve yeni kavramların öğrenilmesinin daha önce öğrenilmiş kavramlarla ilişkilendirilerek gerçekleştiği düşüncesinden hareketle ortaya çıkmıştır. Kavram haritaları birçok alanda olduğu gibi çeviri eğitiminde de kullanılmaktadır. Bu çalışmada kavram haritalarının çeviri eğitiminde hangi konuların öğretilmesinde ve nasıl kullanılabileceği, bunlardan bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak nasıl yararlanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Bunun için çeviribilim alanından seçilen bazı konularla ilgili, farklı türde örnek kavram haritaları sunulmakta ve bilgiler görselleştirilmektedir. İlk olarak çeviri teknolojileri ile ilgili örnek bir sınıflama kavram haritası sunulmaktadır. İkinci olarak çeviri edinci kavramı örümcek ağı kavram haritası ile görselleştirilmektedir. Üçüncü olarak çeviride eşdeğerlik konusu balık kılıçığı kavram haritası ile açıklanmaktadır. Bunlara ek olarak çeviri metinlerinin anlam çözümlemesinde kavram haritalarının nasıl kullanılacağı ele alınmakta ve örnek bir çeviri metni ve bu metne ait kavram haritası sunulmaktadır. Son bölümde ise kavram haritalarının değerlendirilmesi üzerinde durulmakta, örnek bir puanlama tablosu verilmekte ve bu tabloya göre Tablo 1'de sunulan çeviri teknolojileri kavram haritası puanlanmaktadır. Ayrıca son bölümde değerlendirmede kullanılan diğer yöntemler de ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Çeviribilim, Çeviri Eğitimi, Kavram Haritası, Ölçme ve Değerlendirme

ABSTRACT

As a reflection of the constructivist teaching approach, concept maps, which have entered our education life, are used both as a teaching material and as an assessment and evaluation tool. Concept maps have been used in many courses and subjects, from preschool to higher education, and they continue to be used. Concept maps were created based on Ausubel's meaningful learning model. Concept maps are also used in translation education. In this study, it is emphasized that concept maps can be used in teaching which subjects, how they can be used in translation education, and how they can be used as a measurement and evaluation tool. For this purpose, different sample concept maps related to selected topics from the field of translation

studies are presented and the information is visualized. First, a sample classification concept map related to translation technologies is presented. Secondly, the concept of translation competence is visualized with a spider web concept map. Thirdly, equivalence in translation is explained with a fishbone concept map. In addition to these, how to use concept maps in the analysis of the meaning of translation texts is discussed and a sample translation text and concept map of this text are presented. In the last section, the evaluation of concept maps is emphasized and a sample scoring table is given. According to this table, the translation technologies concept map presented in Table 1 is scored. This study also focuses on other methods used in the evaluation.

Keywords: Translation, Translation Studies, Translator Training, Concept Map, Measurement and Evaluation

EXTENDED ABSTRACT

As a reflection of the constructivist teaching approach, concept maps, which have entered our education life, are used both as a teaching material and as an assessment and evaluation tool. Since the day they were developed, concept maps have been adapted to their own fields by educators and used in many courses and subjects, from preschool to higher education, and they continue to be used. Concept maps were created by Joseph Novak in the 1970s, based on the idea that the cognitive structure that forms the basis of Ausubel's meaningful learning model is hierarchical and that the learning of new concepts occurs by associating them with previously learned concepts and using various cognitive strategies such as classification, simulation, and mental animation.

There are different types of concept maps. The Spider Web Concept Map, used to define a concept, the Fishbone Concept Map, used to reveal the causes and consequences of an event, and the Classification Concept Map, used to systematically classify information, are among the most widely used concept maps. There is a hierarchical order in the structure of classification concept maps. The key concept is located at the top of the concept maps prepared at several levels. Then there are general concepts related to the key concept and propositions describing the relationships between them. The next level includes cross-links with less general concepts and propositions describing the relationship between these concepts. Special concepts, propositions, cross-relationships, and examples may also be included in the next level. Spider web and Fishbone concept maps do not have a hierarchical order. The relationship between the concepts in the Spider web concept map and the cause-effect relationship between the concepts in the Fishbone concept map are important.

Concept maps can be used in the field of Translator Training as well as in many other fields, both in teaching different subjects and in the analysis of texts, and as a

measurement and evaluation tool. As a teaching tool, concept maps can be used to support meaningful learning by making various subjects schematic and to realize permanent learning, as well as to analyse the meaning of texts for translation as a teaching tool, because by using concept maps, the student comprehends the text to be translated with all its details and produces a more accurate translation product that fulfils its function.

Since concept maps develop students' creative skills, activities that limit students should be avoided, and the prepared activities should be structured so that students can express themselves comfortably. In addition, concept maps can be prepared with students. This will enrich the learning experiences of students by providing a collaborative learning environment. In addition, the interaction feature should be increased by preparing concept maps to appeal to more sense organs by supporting them with visuals. Students can compile images related to the subject from the Internet. Likewise, enriching the content with visuals while analysing text increases interaction and contributes to meaningful learning.

In this study, it is emphasized that concept maps can be used in teaching which subjects, how they can be used in translator training, and how they can be used as a measurement and evaluation tool. For this purpose, different sample concept maps related to selected topics from the field of translation studies are presented and the information is visualized. First, a sample classification concept map related to translation technologies is presented. Secondly, the concept of translation competence is visualized with a spider web concept map. Thirdly, equivalence in translation is explained with a fishbone concept map. In addition to these, how to use concept maps in the analysis of the meaning of translation texts is discussed and a sample translation text and concept map of this text are presented. In the last section, the evaluation of concept maps is emphasized and a sample scoring table is given. According to this table, the machine translation concept map presented in table 1 is scored. This study also focuses on other methods used in the evaluation.

Giriş

Yapılandırmacı öğretim yaklaşımının bir yansıması olarak eğitim hayatımıza giren kavram haritaları, kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren diyagramlar olarak tanımlanır. Hem bir ölçme ve değerlendirme aracı hem de bir öğretim materyali olan kavram haritaları, Ausubel'in (1968) anlamlı öğrenme modelinin temelini oluşturan bilişsel yapının hiyerarşik olarak şekillendiği ve yeni kavramların öğrenilmesinin daha önce öğrenilmiş kavramlarla ilişkilendirilerek ve sınıflandırma, benzetim, zihinsel canlandırma gibi çeşitli bilişsel stratejiler kullanılarak gerçekleştiği düşüncesinden hareketle 1970'li yıllarda Joseph Novak tarafından geliştirilmiştir.

Anlamlı öğrenme, öğrencinin ezber yerine daha önce öğrendiği bilgilerle yeni öğreneceği bilgiler arasında bir bağ kurması ve yeni bilgileri anlamlandırması olarak ifade edilebilir. Ausubel'e göre (1968): "Bireyin zihninde var olan, yaşantılar ya da deneyimler sonucu elde edilen herhangi bir kavram, olay, nesne veya bilgiler yeni bilgilerin anlamlı olarak öğrenilmesine hizmet etmektedir" (akt. Çakıcı, Alver ve Ada, 2006, s. 72).

Anlamlı öğrenmede çeşitli etkinliklerden yararlanılmaktadır. Sönmez ve Sevim (2019, s. 448-449) bu etkinliklerden bazılarını şöyle sırlamaktalar: "öğrencilerin soru sormalarını, not tutmalarını, özetler çıkarmalarını, konunun ana hatları ve anahtar kavramlarını belirlemelerini sağlayacak kavram haritaları ve görsel şemalar oluşturmalarını sağlayıcı etkinlikler."

Anlamlı öğrenmede kavramlar önemli bir yer tutar. Nitekim Aktepe ve arkadaşları (2017, s. 35) "kavramlar ve kavramlar arası ilişkilerin doğru kurulmasıyla doğru ve tam bir öğrenmenin gerçekleşebileceğini ileri sürmektedirler". Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (TDKE-Sözlük, 2021) kavramlar "bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımıdır" olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte Yılmaz ve Çolak, (2011, s. 188) "kavramların, nesnelerin ve olayların doğrudan ya da dolaylı yoldan gözlenen özelliklerinden oluştuğunu, doğrudan gözlenen özelliklerin obje ya da olayın fiziksel özellikler, dolaylı gözlenen özelliklerin ise onun anlamları" olduğunu belirtmektedirler. Kavram haritaları öğrenme sürecinde değişimlerin görülmesinde de kullanılmaktadır. Çünkü "kişilerin uzun süreli hafızalarında tuttıkları bilgilerin sunumunu ve haritaların geçerliliği ve yapısal karmaşıklığında kendini gösteren bilgi temellerinde oluşan dinamik değişimlerin, kavram haritalarında görülebileceği varsayılmaktadır" (Şahin, 2002, s. 22).

Ayrıca “kavram haritaları bireyin önceki bilgisi ile yeni bilgisini birleştirerek yeni yapılar oluştururken bilişsel yapısındaki şemaları kâğıt üzerinde veya bilgisayar ortamında resmetmesini sağlar. Böylelikle kişi yeni bilgi yapıları oluştururken resmettiği şema ile eksik veya yanlışlarının farkına vararak; anlamlı öğrenmeyi geliştirebilir” (Çakmak ve Baysen, 2013, s. 359). Kavram haritaları öğretmen ve öğrenciler tarafından birlikte hazırlanabilir. Zira bu durum hem dersi daha eğlenceli hale getirebilir hem konunun ve kavramların daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmasına katkı sunabilir hem de öğrencinin motivasyonunu artırarak derse ilgisinin çekilmesini ve etkin katılımını sağlayabilir. Böylece daha etkin ve daha kalıcı öğrenmeler gerçekleştirilmesine olanak sağlar. Nitekim Altınok (1998) ilköğretim fen bilgisi dersi öğretiminde kavram haritalarının kullanımının öğrenci kavramsallaştırmaları üzerindeki etkisini ortaya koymak için yaptığı araştırmada, kavram haritalarının etkili ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirilmesinde olumlu rol oynadığını ortaya koymuştur.

Kavram haritaları geliştirildikleri günden bugüne kadar okul öncesinden üniversiteye kadar her seviyede eğitimciler tarafından kendi alanlarına uyarlanarak birçok derste ve konuda kullanılmıştır. Sarıca ve Çetin (2012) tarafından 7. sınıf fen ve teknoloji dersi için gerçekleştirilen bir çalışmada, Kuvvet ve Hareket konusu kavram haritalarından yararlanılarak işlenmiş ve kavram haritaları olmadan yapılan öğretime nazaran kavram haritalarının öğrencilerin başarısına daha fazla katkı sağladığı tespit edilmiştir. Ata ve Adıgüzel (2011) Lise 1. seviyesinde matematik dersinde yaptıkları uygulamada kavram haritalarının kullanılmasının öğrenme sürecine katkı sağladığını ve öğrencilerin başarılarını artırdığını ortaya koymuşlardır. Akın (2017) ise üniversite düzeyinde, sanat felsefesi dersinde kavram haritalarını kullanarak yaptığı çalışmada, bu araçların öğrenme sürecine olumlu katkı sağladıklarını belirlemişlerdir.

Kavram haritalarının farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar arasında bir kavramı tanımlamak için kullanılan örümcek ağı kavram haritası, bir olayın neden ve sonuçlarını ortaya koymak için kullanılan balık kılıçığı kavram haritası, bilgileri sistematik olarak sınıflandırmak için kullanılan sınıflama kavram haritası en yaygın olarak kullanılan kavram haritalarındandır.

Sınıflama kavram haritalarının yapısında hiyerarşik bir düzen bulunmaktadır. Birkaç seviyede hazırlanan kavram haritalarının en üst seviyesinde anahtar kavram yer alır. Daha sonra anahtar kavramla ilişkili genel kavramlar ve bunlar arasında ilişkileri betimleyen önermeler bulunur. Bir sonraki seviyede daha az genel kavramlar ve bu

kavramlar arasındaki ilişkiyi betimleyen önermeler ile çapraz bağlantılar yer alır. Bir sonraki seviyede özel kavramlar, önermeler, çapraz ilişkiler, örnekler de yer alabilir. Örümcek ağı ve balık kılçığı kavram haritalarında hiyerarşik bir düzen bulunmaz. Örümcek ağı kavram haritasından kavramlar arasındaki ilişki, balık kılçığı kavram haritasında ise kavramlar arasında neden sonuç ilişkisi bulunur.

Bu çalışmada kavram haritalarının çeviri eğitiminde hangi konuların öğretiminde ve nasıl kullanılabileceği üzerinden durulmaktadır. Bunun için çeviribilim alanından seçilen bazı konularla ilgili, farklı türde örnek kavram haritaları sunulmakta ve bilgiler görselleştirilmektedir. İlk olarak çeviri teknolojileri ile ilgili örnek bir sınıflama kavram haritası sunulmaktadır. İkinci olarak çeviri edinci kavramı örümcek ağı kavram haritası ile görselleştirilmektedir. Üçüncü olarak çeviride eşdeğerlik konusu balık kılçığı kavram haritası ile açıklanmaktadır. Bunlara ek olarak, çeviri metninin anlam çözümlemesinde kavram haritalarının nasıl kullanılacağı ele alınmakta ve örnek bir çeviri metni ve bu metne ait kavram haritası sunulmaktadır. Son bölümde ise kavram haritalarının değerlendirilmesi üzerinde durulmakta ve örnek bir puanlama tablosu verilmekte ve bu tabloya göre Tablo 1’de sunulan çeviri teknolojileri kavram haritası puanlanmaktadır. Ayrıca değerlendirmede kullanılan diğer yöntemler de ele alınmaktadır.

Çeviri Eğitimi ve Kavram Haritaları

Kavram haritaları birçok alanda olduğu gibi çeviri eğitiminde de kullanılabilmektedir. Hem kuramsal hem de uygulamalı derslerde kullanılabilecek “kavram haritaları öğrencilere çeviri ile ilgili temel kavramları, fikirleri, terimleri ve çeviri tekniklerini sınıflandırmayı daha iyi anlamalarına ve öğrenmelerine yardımcı olur” (Stepanova, 2015). Bundan dolayı farklı derslerde çeşitli konular kavram haritaları ile işlenerek etkili öğrenmeler gerçekleştirilebilir. Stepanova (2015) çeviri kuramları dersinde, bazı konuları kavram haritası biçimde sunmaları için öğrencilere ödev verdiğini ve bunların çevirinin tanımı, çeviri yeterliliği ve eşdeğerliği, çeviri tekniklerinin sınıflandırılması gibi konulardan oluştuğunu, öğrencilerin bu çalışma sonunda kavram haritalarının öğrencilerin daha fazla yeni terim, kavram, isim ve diğer bilgileri öğrenmelerine yardımcı olduğunu belirtmektedir.

Kavram haritaları temel dil becerilerinin geliştirilmesi için de kullanılmaktadır (örn. Bülbül, 2015; Aydoğan ve Özdemir, 2020). Bu amaçla gerçekleştirilecek etkinlikler, çeviri edincinin birer alt edinci olan ana dili edinci ve yabancı dil edincini geliştirmeye yönelik

düzenlenebilir. Örneğin yazılı ve sözlü metinlerin özetlenmesi, metinlerin içeriğinin görselleştirilmesi ve belli bir düzen içerisinde sunulması, metinlerle ilgili soru üretme gibi etkinlikler olarak düzenlenebilir ve böylece anlamlı öğrenme desteklenerek hem ana dilde hem de yabancı dilde temel dil becerilerinin geliştirilmesine katkı sunulabilir.

Bununla birlikte son yıllarda bağımsız bir bilim alanı haline gelen çeviribilimde bir kavram karmaşası söz konusudur. Örneğin yalnızca makine çevirisi için makine çevirisi, makineli çeviri, bilgisayar çevirisi, bilgisayarlı çeviri, otomatik çeviri, mekanik çeviri gibi birçok kavram kullanılmaktadır. Kavram haritaları kavram karmaşasının giderilmesinde, kavramların daha iyi anlaşılmasında, kavramların somut hale getirilmesinde, bunların öğretilmesinde ve kavramlar arasındaki ilişkilerin anlatılmasında, kavram yanılgılarının ortaya çıkartılmasında başvurulacak uygun tekniklerden biridir. Zira kavramların görselleştirilerek somut hale getirilmesi, öğrenilmesini kolaylaştıracaktır.

Öğrencilerin sözcük dağarcıklarının zenginleştirilmesi, çeviri eğitiminin hedefleri arasında yer almaktadır. Çünkü dil becerilerinin etkili bir şekilde kullanılması ve çeviri edincinin geliştirilmesi ancak yeterli sözcük dağarcığına sahip olmakla mümkündür. Yeterli düzeyde olmayan sözcük dağarcığı, öğrencinin okuduğunu ve dinlediğini yeteri kadar anlamamasına, duygu ve düşüncelerini sözlü veya yazılı olarak ifade etmesinde yetersiz kalmasına neden olacaktır. Bu da nitelikli bir çeviri etkinliği gerçekleştirmesinin mümkün olmayacağı anlamına gelmektedir. Sözcük dağarcığının zenginleştirilmesi için bir sözcüğün anlamının sözlükten bulunup öğrenilmesi yeterli değildir, sözcüklerin bağlam içindeki işlevleri ve diğer sözcüklerle olan ilişkilerinin de bilinmesi gerekir. Sözcükler arasındaki ilişkilerin ortaya konulmasında, benzerliklerin ve farklılıkların görülmesinde ve sözcüklerin anlamının anlaşılmasında kavram haritalarından yararlanılabilir. Nitekim “görsel uyarıların aktif olduğu kavram haritaları ile bir sözcükten türetilen diğer sözcükler, sözcüğün eş ve zıt anlamlı, deyim ve atasözü içinde kullanımları, çağrıştırdığı diğer sözcükler, yan anlam ve mecaz anlamların aynı anda görülüp öğrenilebilir” (Maden ve ark., 2016, s. 477).

Kavram haritaları kültür edincinin geliştirilmesinde yararlanılacak tekniklerden biridir. Zira “insanların bir kavrama bakış açısı o kavramın hangi kelimelerle ifade edildiğiyle doğrudan orantılıdır. Bu nedenle kavram üzerine yapılan çalışmalar söz konusu olduğu dil kadar o dili konuşan insanların kültürleri ve dünya görüşleri hakkında önemli bilgiler verir” (Karçığa, 2015, s. 2515). Bununla birlikte insanların dünya görüşleri ve hayatı algılayış şekilleri, kültürlerini oluşturan temel olgulardan biri olduğunu belirtmek gerekir.

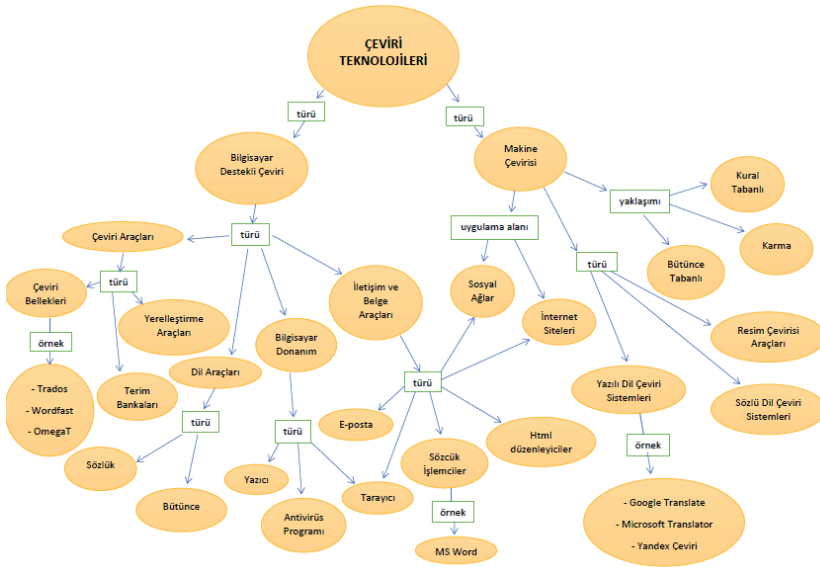
Bundan dolayı bir toplumun kültürünü öğrenmek için öncelikle o toplumda yaşayan insanların dünya görüşlerini ve hayatı algılayış şekillerini öğrenmek gerekir. Çeviri eğitiminde ise kültür edinci, üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Zira bir çeviri metninin işlevini yerine getirebilmesi için çevirmenin erek kültüre ait normların farkında olması ve çeviriyi kültürel olgularla ilişkilendirip anlamlandırması gerekir. Kültür edincinin geliştirilmesi için kavram haritalarına başvurulması iki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulabilir, kültürel kavramlar doğru bir şekilde öğretilir ve kavram yanılgıları tespit edilerek kültürel olguların yanlış anlaşılmasının önünde geçilebilir.

Çeviri eğitiminde önemli konulardan biri not almaktır. Özellikle sözlü çeviride çevirmen önemli gördüğü noktaları tespit ederek not almaktadır. Not alma rastgele geliştirilen bir beceri değil, belli stratejilerle geliştirilebilecek bir beceridir. Not almada kavram haritalarından yararlanılabileceğini savunan Acat'a göre, "dinleme etkinliği süresince öğrencilerden belirli noktaları boş bırakılmış ve sorularla yapılandırılmış kavram haritalarını doldurmaları istenebilir, böylece öğrencilerin konunun önemli noktalarını not almaları, ayrıntılara değil konunun ana fikrine odaklanmaları sağlanabilir" (2003, s. 180). Nitekim Durukan ve Maden (2010) kavram haritalarıyla not alma tekniğinin dinlediğini anlama becerisine etkisini araştırdıkları çalışmalarında kavram haritaları ile not tutma tekniğinin geleneksel öğretim yöntemine göre daha etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Çeviri eğitiminin geliştirmeyi hedeflediği edinçlerden biri, çeviri edincinin alt edinci olarak kabul edilen araştırma edincidir. Öğrencilerin alanları ile ilgili bilgi toplayıp, bunları organize edebilmesi ve belli bir düzen içerisinde sunması, çeviri eğitimi süresince kendilerinden beklenen bir davranıştır. Bu becerinin geliştirilmesi için kavram haritalarından yararlanılabilir. Nitekim, Çakmak ve Baysen, (2013, s. 368) "kavram haritalarının, öğrencilerin bilgiler arası ilişkileri anlamalarını sağlayan etkili bir öğretim tekniği olmasının yanı sıra; bilgi arama süreçlerinde ve araştırma ödevinin yazılması için elde edilen bilgilerin sentezlenmesinde öğrencilere kolaylık sağlayan stratejik bir araç" olduğunu belirtmektedirler.

Kavram haritaları bir öğretim aracı olarak da kullanılmaktadır. Çeviri eğitiminde çeviri teknolojileri, çeviri kuramları, çeviri edinci, çeviri türleri, çeviride eşdeğerlik gibi konular için kavram haritaları hem bir ölçme ve değerlendirme hem de bir öğretim aracı olarak oldukça kullanışlıdır.

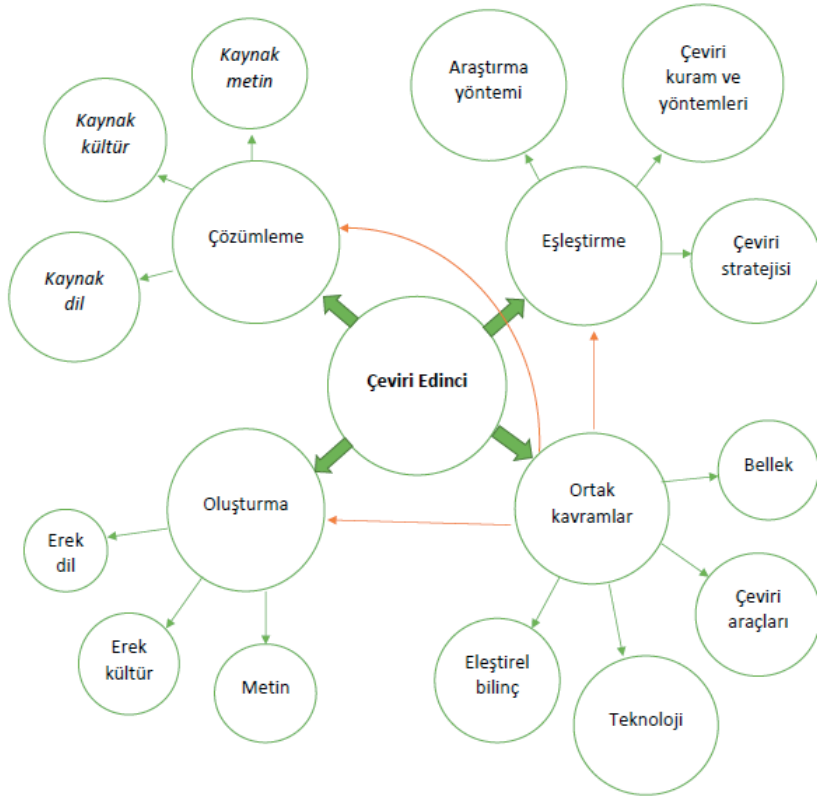
Aşağıda çeviri teknolojileri kavramına ait bir kavram haritası yer almaktadır.

Tablo 1. Çeviri teknolojileri kavramına ait bir kavram haritası

Burada anahtar kavram çeviri teknolojileridir. Genel kavramlar çeviri teknolojilerinin iki farklı türü olan bilgisayar destekli çeviri ve makine çevirisidir. Bir sonraki seviyede bilgisayar destekli çeviri kavramı ile ilgili kavramlar ve daha az genel kavramlar bulunmaktadır. Bunların tür bakımından ilişkili olduğu kavramlar ise bir alt seviyede yer almaktadır. Makine çevirisi kavramı ile alt kavramlar arasında uygulama alanı (sosyal ağlar, internet siteleri), yaklaşım (kural tabanlı, karma, bütüncü tabanlı) ve tür (resim çevirisi, sözlü dil çevirisi, yazılı dil çeviri sistemleri) olmak üzere üç farklı ilişki bulunmaktadır. Ayrıca makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri kavramları arasında ilişkili ortak alt kavramlar (iletişim ve belge araçları ve makine çevirisinin uygulama alanı olan sosyal ağlar ve internet siteleri) yer almaktadır. Örnek olarak çeviri bellekleri (trados, wordfast, omegat) ve yazılı dil çeviri sistemleri (google translate, microsoft translator, yandex çeviri) kavramları bulunmaktadır.

Bir diğer kavram haritası, örümcek ağı kavram haritasıdır. Temel kavramların tanımlanmasında kullanılan örümcek ağı kavram haritasında temel kavram merkezde, bu kavramın özellikleri dallarda yer alacak şekilde düzenlenir. Kavramlar arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmaz. Aşağıda Durukan ve Çelikay (2018) tarafından çeviri edinci kavramına yönelik yapılmış bir çalışmanın örümcek ağı kavram haritası ile görselleştirilmiş hali yer almaktadır.

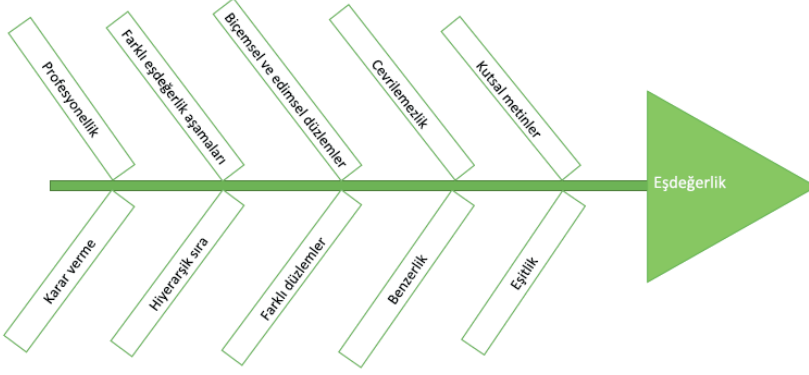

Tablo 2. Çeviri edinci kavramı ile ilgili örümcek ağı kavram haritası

Bu verilere göre çeviri edinci dört farklı alt edinçten dolayısıyla dört farklı kavramdan oluşmakta ve bunların her biri üç farklı daha alt edinç yani alt kavram içermektedir. Birinci alt edinç çözümleme aşamasıdır. Bu kavram kaynak metin, dil ve kültür alt kavramlarını içermektedir. İkinci aşamada eşleştirme kavramı yer almaktadır. Bu kavram ise araştırma yöntemleri, çeviri kuram ve stratejileri alt kavramlarını içermektedir. Üçüncü kavram oluşturma aşaması; erek dil, kültür ve metin alt kavramlarından oluşmaktadır. Dördüncü aşama ise diğer üç alt edinçlerinin her birinde yer alabilecek çeşitli alt kavramlardan oluşan "Ortak kavramlar" başlığı altında görselleştirilmiş ve çapraz bağlantılar kullanılarak diğer kavramlarla birleştirilmiştir.

Bir başka kavram haritası ise balık kılçığı kavram haritasıdır. Neden sonuç ilişkisinin ortaya konulduğu bu haritalar, çeviride çeşitli konuların öğretiminde kullanılabilir. Aşağıda Yazıcı (2007, s. 30-31) tarafından açıklanan çeviride eşdeğerlik kavramı, balık

kılıçığı kavram haritası ile görselleştirilmiştir. Bu haritada çeviride eşdeğerlik kavramının zaman içerisinde hangi nedenlerden dolayı, ne şekilde algılandığı ortaya konulmaktadır.

Tablo 3. Çeviride eşdeğerlik balık kılıçığı kavram haritası

Balık kılıçığı kavram haritasının üst tarafında “neden” ortaya konulurken alt tarafta “sonuç” açıklanmaktadır. Örneğin, ilk sırada, çeviride eşdeğerliğin “eşitlik” olarak algılanması, kutsal kitap çevirilerinde metinde sözcük sıralamasının bile kutsal bir önemi olduğu düşüncesinin bir yansımasıdır. Burada eşitlik kavramı bir sonuç olurken, kutsal metinler bunun nedenini oluşturmaktadır. İkinci bölümde ise çevrilemezlik kavramı bir neden; “benzerlik” kavramı ise bunun sonucunu oluşturmaktadır. Diğer bölümlerde de aynı şekilde eşdeğerliğin neden üst tarafta ve sonuçları alt tarafta sunulmaktadır.

Kavram haritaları çeviri amaçlı metin çözümlemesi için de kullanılabilir. Çeviri metinlerinin anlamlandırılması ve metnin temel fikrinin kavranması yani metnin içeriğinin daha iyi anlaşılması, farklı metin türlerinin tanınması ve çevirmenin kaynak dilde karşılaşabileceği dille ilgili sorunlara çözüm üretmesi için çeviri amaçlı metin çözümlemesi yapmak önemlidir. Zira bu durum bir metnin içeriğinin tam olarak anlaşılmasını, çevirmenin metni amacına uygun olarak çevrilmesini ve çevirinin işlevini yerine getirmesini kolaylaştıracaktır. Buna ek olarak öğrencilerin metnin içeriğini daha kolay anlayabilecekleri teknikleri kullanmaları, okuduklarını anlama becerilerini geliştirmelerine olumlu katkı yapacaktır.

Metinleri çözümlerken kavramların ve diğer sözcüklerin iyi anlaşılması gerekmektedir. Şenay’a göre “metinlerde verilmek istenen duygu ve düşünceleri en iyi kelimeler anlatmaktadır, bundan dolayı kelime, deyim, deyiş, terim ve kavramların anlamı iyice

anlaşılmazsa metinlerden istenilen verimin alınmaz” (2007, s. 21). Bu unsurların tam olarak anlaşılması, ortaya konulacak çeviri ürününü başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun için başvurulacak en iyi araçlardan biri hiç kuşkusuz kavram haritalarıdır. Krishan (2017) yaptığı çalışmada kavram haritalarının metinleri anlamada önemli etkilerinin olduğunu ve öğrencilerin çeviri becerileri geliştirmelerine yardım ettiğini ortaya koymuştur.

Kavram haritaları erek metnin ve kaynak metnin karşılaştırılması için de kullanılabilir. Bu durum her iki dilin yapısal özelliklerinin karşılaştırılarak incelenmesine ve dilbilgisi kurallarının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlar. Ayrıca bir metnin farklı çevirmenler tarafından yapılan çevirileri de yine kavram haritalarıyla çözümlenerek farklı dil kullanımları ve farklı sözcük tercihleri incelenebilir. Böylelikle öğrencilerin hem çeviri deneyimlerini analitik bir şekilde kullanmalarına hem de sözcük dağarcıklarını zenginleştirmelerine olanak sağlanmış olur.

Kavram haritaları etkinliği, verilen bir metinden kavram haritaları hazırlanması şeklinde olabileceği gibi öğrencilere bir kavram haritası verilerek bununla ilgili bir metin yazmaları da istenebilir. Böylelikle öğrenci kavramlar arasındaki hiyerarşiyi, çapraz bağlantıları, önerme ve örnekleri detaylı bir biçimde açıklayarak konu üzerinde tam hakimiyet sağlayabilir. Bu durum ayrıca öğrencilerin kavramları ve bağlantıları tartışmasına ve böylece işbirlikli bir öğrenme ortamı oluşturulmasına katkı sunar. Bu etkinliğin bir başka yararı ise, öğrencilerin hem bilgileri birleştirme ve sentez yapma becerileri hem de yazma becerisi üzerinde olumlu etkileri olmasıdır.

Bilişsel yaklaşımda çeviri sürecinin nasıl işlediğini araştıran Dancette ve Halimi bu durumu şöyle ifade etmekte: “Çevirmen yeni bir metin karşısında bir öğrenci konumundadır, bundan dolayı önce metinle ilgili bilgi edinir daha sonra bilişsel temsiller üretir fakat bu temsiller metne ait olanlar değil, daha çok metinde temsil edilen nesnelere, durumlar, olaylar, eylemler ve ilişkilere ait olanlardır” (2005, s. 548). Bundan dolayı kavram haritalarına başvurularak öğrencilerin metindeki temsilleri ortaya çıkartmaları, bilişsel yapılarının anlaşılmasına yani öğrencilerin metnin içeriğini nasıl anlamlandırdığını görmek için olanak sağlayacaktır.

Metinlerin anlam çözümlenmesinde farklı türde kavram haritası kullanılabilir. Aşağıda aşularla ilgili Fransızca örnek kısa bir metin sunulmaktadır. Metnin içeriği ise bir sonraki bölümde sınıflama kavram haritası ile görselleştirilmiştir.

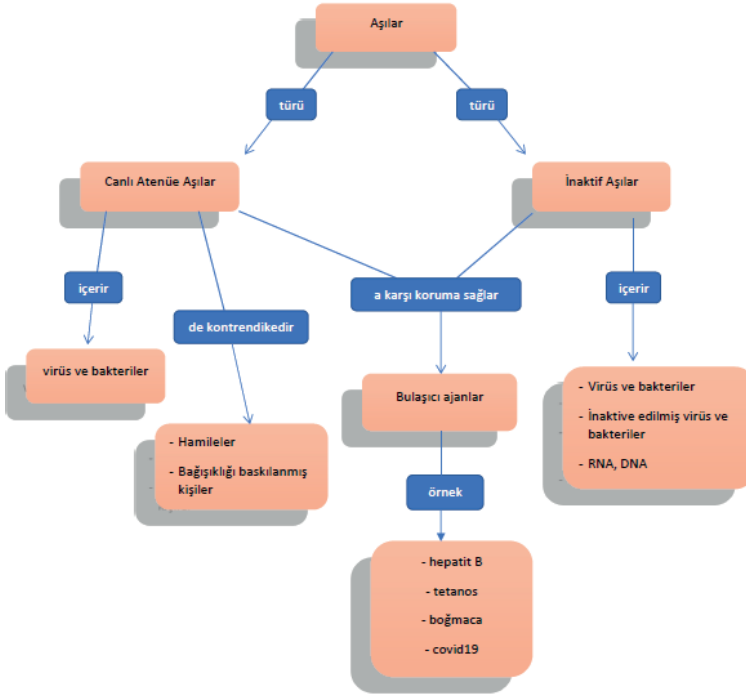
« QUELS SONT LES DIFFERENTS TYPES DE VACCINS ?

Il existe deux grands types de vaccins : **les vaccins vivants atténués** et **les vaccins inactivés**.

Les vaccins vivants atténués sont constitués de germes (virus, bactérie) vivants qui ont été modifiés afin qu'ils perdent leur pouvoir infectieux en gardant leur capacité à induire une protection chez la personne vaccinée. Ce type de vaccins est très efficace ; mais parce qu'ils contiennent un agent infectieux vivant, ils sont (sauf exception) contre-indiqués chez les femmes enceintes et les personnes immunodéprimées.

Les vaccins inactivés ne contiennent pas d'agents infectieux vivants. Ils peuvent contenir :

- soit un fragment de l'agent infectieux (sa paroi ou sa toxine), c'est le cas par exemple des vaccins contre l'hépatite B ou le tétanos ;
- soit la totalité de l'agent infectieux qui est inactivé (vaccin contre la coqueluche);
- soit une toute petite partie seulement d'un virus, une protéine ou son acide nucléique (son ARN ou son ADN) (technique utilisée pour certains nouveaux vaccins contre le SRAS-CoV2 responsable de la COVID-19).» (Vaccination Info Service 2020).

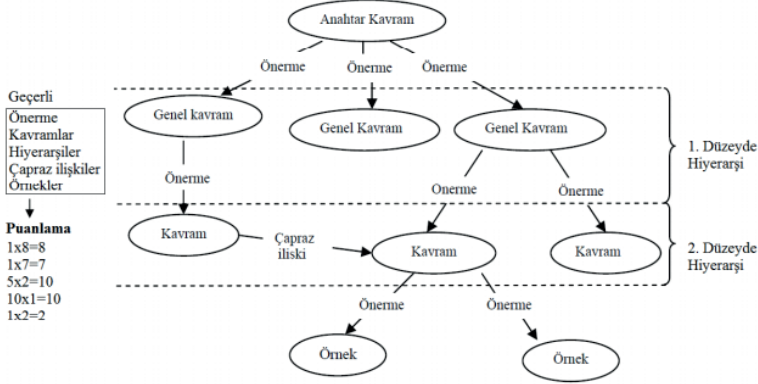
Tablo 4. Aşı metnine ait kavram haritası

Metinde, birinci seviyede iki farklı aşı türü olan canlı atenüe aşılar ve inaktif aşılar yer almaktadır. İkinci seviyede, iki aşı türü için önermeler yer almakta ve aşıların içeriği sunulmaktadır. Ayrıca atenüe aşılar için farklı bir önerme daha bulunmakta ve hamileler ile bağışıklığı baskılanmış kişilerde kontrendike olma durumu verilmektedir. Yine bu seviyede her iki aşı türünün bulaşıcı ajanlara karşı koruma sağladığı durumu çapraz bağlantı olarak yer almaktadır. Bunun yanında hepatitB, tetanos, boğmaca, covid19 gibi kavramlar da birer örnek olarak sunulmaktadır.

Kavram Haritasının Değerlendirilmesi

Bir ölçme-değerlendirme aracı olarak kullanılan kavram haritalarının puanlamasında çeşitli alternatifler bulunmaktadır. Bu alternatifler belli ilkeler çerçevesinde oluşturulur. Bunun yanı sıra eğitimciler yine belli ilkeler çerçevesinde puanlama modelleri oluşturarak kendi modellerini kullanabilirler. Novak ve Gowin, (1984) tarafından hazırlanan yapısal puanlama modeli bunlardan en yaygın kullanılanıdır. Bu puanlama modelinde anahtar kavram, genel kavram, kavram, daha az genel kavram ve özel kavram olacak şekilde

ve kavramlar arasındaki ilişkiler, hiyerarşi, çapraz bağlantılar ve örnekler dikkate alınarak hiyerarşik bir sıra izler. Kavram haritaları hazırlanırken doğru olarak belirtilmiş kavramlar, hiyerarşi, çapraz bağlantılar ve örnekler için belli puanlar belirlenerek toplam puan tespit edilir. Aşağıdaki Novak ve Gowin (1984'ten akt. Kurnaz ve Pektaş, 2013, s. 2) tarafından oluşturulan yapısal puanlama modeline göre kavram haritasının bileşenleri ve bu bileşenleri her biri için belirlenen puan değerleri gösterilmektedir.

Tablo 5. Puanlama modeli

Bu puanlama modeli temel alınarak yukarıda Tablo 1'de sunulan çeviri teknolojileri kavramına ait puanlama anahtarı aşağıdaki gibidir.

Önerme: $1 \times 13 = 13$

Kavramlar: $1 \times 29 = 29$

Hiyerarşiler: $5 \times 2 = 10$

Çapraz bağlantılar: $10 \times 3 = 30$

Örnekler: $1 \times 2 = 2$

Toplam: 84 puan

Bu puanlama modelinin yanı sıra kavram haritasında yer alan unsurların bir kısmı verilip bir kısmı boş bırakılarak öğrencilerin boş bırakılan kavram, çapraz bağlantı, önerme ve örnekleri tamamlamaları istenebilir. Doldurma kavram haritaları olarak ifade edilen bu modelde öğrenciler verilen bir bütün içerisinden istenilen kavramları seçerek doldurabilecekleri gibi herhangi bir kavram verilmeden doğrudan öğrenci tarafından üretilen kavramların doldurulması şeklinde de olabilir. Doldurma kavram haritaları puanları ise doğru cevaplara tam puan kısmen doğru cevaplara yarım puan ve yanlış cevaplara ise 0 verilerek puanlanabilir.

Diğer bir puanlama sisteminde ise, öğretmenin kendisi önceden bir kavram haritası hazırlar ve öğrencilerin yaptığı kavram haritalarını buna göre değerlendirir. Bu kavram haritasında da öğretmen doğru cevapların ve kısmen doğru cevapların puan değerlerini belirleyerek buna göre değerlendirebilir. Bu puanlama modelinin en büyük olumsuzluklarından biri öğrencinin yaratıcı becerilerini sınırlayabilmesidir. Zira öğrenci öğretmenin fark edemediği çeşitli bağlantıları ortaya koyabilir. Bundan dolayı öğretmen öğrencinin yaratıcı becerileri ortaya koyduğu durumları göz önünde bulundurarak bunları da değerlendirmeye dâhil etmelidir.

Sonuç

Kavram haritaları diğer birçok alanda kullanıldığı gibi çeviri eğitimi alanında da gerek farklı konuların öğretiminde ve metinlerin çözümlenmesinde gerekse bir ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanılabilir. Öğretim aracı olarak kavram haritaları çeşitli konuların görselleştirilerek anlamlı öğrenmenin desteklenmesi ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılabilir gibi bir öğretim aracı olarak metinlerin çeviriye yönelik anlam çözümlenmesinde yararlanılabilir. Zira kavram haritaları kullanarak öğrenci çeviri yapacağı metni bütün ayrıntıları ile görür ve işlevini yerine getiren daha isabetli çeviri ürünleri ortaya koyar.

Kavram haritaları öğrencilerin yaratıcı becerilerini geliştirdiği için hazırlanacak etkinliklerin öğrenciyi sınırlayacak şekilde düzenlenmesinden kaçınılmalı ve öğrencilerin kendilerini rahatça ifade edecekleri bir yapıda olmalıdır. Bunun yanı sıra kavram haritaları öğrencilerle birlikte hazırlanabilir. Bu durum işbirlikli öğrenme ortamı sunarak öğrencilerin öğrenme yaşantılarını zenginleştirecektir. Ayrıca kavram haritaları görsellerle desteklenerek daha fazla duyu organına hitap edecek şekilde hazırlanarak etkileşim özelliği artırılmalıdır. Öğrencileri internet ortamından konu ile ilgili görseller derleyebilirler. Aynı şekilde metin çözümlenmesi yaparken içeriğin görsellerle zenginleştirilmesi etkileşimi artırarak anlamlı öğrenmeler gerçekleştirilmesine katkı sunar.

Çeviri eğitimi nispeten yeni bir alan olduğu için birçok konuda yeni ve farklı türde araştırmalara ihtiyaç vardır. Bununla birlikte bilginin hızla üretildiği ve değiştiği günümüz dünyasında yeni bilgilerin ve uygulamaların çeviri eğitimi alanına nasıl uyarlanacağı ve bunların etkili bir şekilde nasıl öğretileceği üzerinde durulması gereken bir konudur. Kavram haritaları etkili öğrenmeler gerçekleştirmek için başvurulacak araçların başında gelmesinden dolayı çeviri eğitiminde çeşitli konuların kavram haritalarıyla öğretiminin

nasıl yapılacağı ve bunların ne derece etkili olduğunun yapılacak yeni araştırmalarla ortaya konulması ve bu alandaki noksanlıkların giderilmesi gerekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Acat, M. B. (2003). Kavram haritalarının Türkçe öğretiminde kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 168-193.
- Akın, N. O. (2017). Sanat felsefesi dersinde kavram haritası kullanımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 798-807.
- Aktepe, V., Cepheci, E., Irmak, S. ve Palaz, Ş. (2017). Hayat bilgisi dersinde kavram öğretimi ve kavram öğretiminde kullanılabilir teknikler üzerine kuramsal bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 3(1), 33-50.
- Altınok, H. (1998). *İlköğretim fen bilgisi dersi öğretiminde kavram haritalarının kullanımı ve öğrenci kavramsallaşmaları üzerine etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Ata, N. ve Adıgüzel, T. (2011). Matematik öğretiminde kavram haritalarının farklı kullanım biçimlerinin öğrencilerin kavram haritası yapabilme düzeyi ve akademik başarılarına etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 803-823.
- Ausubel, D. P. (1968). *Educational psychology. A cognitive view*. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Aydoğan, Y. ve Özdemir, B. (2020). Ortaokul öğrencilerinin konuşma becerilerinin geliştirilmesinde kavram haritalarının etkisi. *Academy Journal of Educational Sciences*, 4(1), 11-21.
- Bülbül, F. (2015). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kavram Haritalarının Okuduğunu Anlama Becerisine Etkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(31), 187-201.
- Çakıcı, D., Alver, B. ve Ada, Ş. (2006). Anlamli öğrenmenin öğretimde uygulanması. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 71-80.
- Çakmak, N. ve Baysen, E. (2013). Kavram haritalarının bilgi arama süreçlerinde kullanılması. *Bilgi Dünyası*, 14(2) 358-372.
- Dancette, J. & Halimi, S. (2005). La représentation des connaissances; son apport à l'étude du processus de traduction. *Meta*, 50(2), 548-559.
- Durukan, E. ve Çelikay, K. (2018). Çeviri edinci kavramına yönelik kapsayıcı bir tanım önerisi. *Turkish Studies Language / Literature*, 13(12), 161-176. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13601>.

- Durukan, E. ve Maden, S. (2010). Kavram haritaları ile not tutmanın ilköğretim öğrencilerinin dinlediğini anlama becerisi üzerine etkisi. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 63-70.
- Karçığa, S. (2015). Dil eğitiminde ve öğretiminde kavram alanı sözlüklerinin önemi. *International Journal of Languages' Education and Teaching UDES 2015*, 2514-2524.
- Krishan, T. M. A. (2017). Concept map technique as a new method for whole text translation. *English Language Teachin*, 10(4), 62-66.
- Kurnaz, M. A. ve Pektaş, M. (2013). Fen ve teknoloji öğretmenlerinin ölçme-değerlendirmede kavram haritası kullanım durumları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 1-10.
- Maden, S., Altunbay, M. ve Dinçel, Ö. (2016). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde sözcük öğretimi uygulamaları: kavram haritası örneği. *Millî Eğitim*, 210, 477-488.
- Novak, J. D. & Gowin, D. B. (1984). *Learning how to learn*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sarıca, S. ve Çetin, B. (2012). The effects of using concept maps on achievement and retention in teaching science lessons. *İlköğretim Online*, 11(2), 306-318.
- Sönmez, Ö. F. ve Sevim, M. (2019). Sosyal bilgiler öğretiminde anlamlı öğrenme yaklaşımına göre hazırlanan etkinliklerin akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 447-457.
- Stepanova, M. M. (2015). *The use of mind mapping in translator training*. Conference Proceedings. ICT for Language Learning. 8th edition. Erişim adresi: <https://conference.pixel-online.net/ICT4LL/files/ict4ll/ed0008/FP/1004-ICL1285-FP-ICT4LL8.pdf>
- Şahin, F. (2002). Kavram haritalarının değerlendirme aracı olarak kullanılması ile ilgili bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(11), 17-32.
- Şenay, A. (2007). *Kavram haritaları yöntemiyle metin öğretimi*. (Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi.
- TDK E-Sözlük (2021). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- Vaccination Info Service (2020). Quels sont les différents types de vaccins? Erişim adresi: <https://vaccination-info-service.fr/Questions-frequentes/Questions-generales-sur-la-vaccination/Composition-des-vaccins/Quels-sont-les-differents-types-de-vaccins>.
- Yazıcı, M. (2007). *Yazılı çeviri edinci*. İstanbul: Multilingual.
- Yılmaz, K. ve Çolak, R. (2011). Kavramlara genel bir bakış: kavramların ve kavram haritalarının pedagojik açıdan incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 185-204.